

Miesvallan murtamisen filosofiaa

VILI LÄHTEENMÄKI

Miesvaltaa murtamassa: Varhaisten feministien filosofisia kirjoituksia. Reuter, Martina (toim.). Helsinki: Gaudeamus, 2021. 470 s.

Miesvaltaa murtamassa sisältää yhdeksän viidellä eri vuosisadalla kirjoitettua tekstiä. Kirja on jaettu kolmeen osaan, joista kukin sisältää kolme käännettä kirjoitusta. Yhdeksästä kirjoituksesta viisi on suomennettu kokonaisuudessaan ja neljä käännöstä on valikoima otteita.

Käännettyjen tekstien yhteismitta on noin 250 sivua kirjan kaikkiaan liki 450:stä tekstisivusta. Toisin sanoen kirjassa on tuntuva määrä pääosin erittäin avuliasta oheiskeskustelua. Kokonaisuudella on oma johdantonsa, ja lisäksi jokaisella tekstillä on Martina Reuterin joko yksin tai yhdessä kääntäjien ja Marguerite Deslauriersin kanssa kirjoittama oma johdantonsa. Myös viitteiden sekaan on sisällytetty koko joukko hyödyllisiä selityksiä, ja huolella laadittu kirjallisuusluettelokin avaa tutkijalle, opiskelijalle ja kenelle tahansa kiinnostuneelle lukijalle ylen määrin mahdollisuuksia perehtyä feminismiä ja tasa-arvoa koskevan ajattelun filosofisiin ja sosiaali- ja kulttuurihistoriallisiin ulottuvuuksiin.

*

Kirjan ensimmäiseen osaan sisältyvät tekstit on kirjoitettu 1400- ja 1500-luvuilla. Ensimmäinen käännös koostuu valikoimasta otteita Christine de Pizanin teoksesta *Kirja naisten kaupungista*, toinen käännös on Henricus Cornelius Agrippa von Net-

tesheimin teos *Naissukupuolen jaloudesta ja ylhäisyydestä* ja kolmas käännös on valikoima otteita Lucrezia Marinellan teoksesta *Naisten yleveydestä ja erinomaisuudesta sekä miesten vioista ja puutteista*.

Toiseen osaan kuuluvat 1600-luvulla kirjoitetut Marie de Gournayn *Miesten ja naisten tasa-arvosta*, Anna Maria von Schurmanin *Tutkielma naisen valmiuksista korkeampaan kirjanoppineisuuteen* ja valikoima katkelmia François Poulain de la Barren *Sukupuolten tasa-arvosta*.

Kolmanteen osaan, 1700-luvun lopun ja 1800-luvun puolen välin aikoihin kirjoitetuista teksteistä, on suomennettu otteita Catharine Macaulayn *Kasvatusta käsittelevistä kirjeistä*, Olympe de Gougesin *Naisten oikeudet* ja Harriet Taylor Millin *Naisten äänioikeus*.

Kunkin osan tekstejä yhdistää suhteellisen ajallisen läheisyyden lisäksi väljätkö temaattinen yhteys, kuten Reuter johdannossa kuvaa. Ensimmäisen ryhmän tekstit ottavat osaa renessanssiaikaiseen *querelle des femmes* -kiistaan, jonka ytimessä on väite naisten luonnollisesta paremmuudesta suhteessa miehiin. Agrippan *Naissukupuolen jaloudesta ja ylhäisyydestä* -kirjoitusta edeltävä johdanto avaa tämän taustan merkitystä tarkastelemalla, onko kyseessä provokatiivinen dialektinen menetelmä naisten puolustamiseksi, kirjaimelliset tarkoituserät vai kenties näiden yhdistelmä.

Toisen ryhmän tekstit ovat kontekstiltaan vähemmän yhtenäiset. Siirtymä renessanssihumanismin aristoteelisesta ajattelun viitekehystä ei tapahdu äkisti, vaan siinä missä Gournay ja Schurman kuuluvat aristoteeliseen perinteeseen, Poulain de la Barre omaksuu uuden Descartesin metafyyysisestä dualismista nousevan periaatteen, jonka mukaan mielellä ei ole sukupuolta, eikä siten myöskään järjen käyttäminen ole olemuksellisesti sukupuolittunutta. Kartesiolaisen metafyyysisen perustan ohella Descartesin *Metafyyysisten mietiskelyjen* radikaali epäilyn menetelmä, jota Descartes käyttää kyseenalaistaakseen vakiintuneita ja ilmeisinä pitämiämme oletuksia, rohkaisi soveltaamaan samaa menetelmää naisia ja naiseuden olemusta koskeviin omaksuttuihin käsityksiin.

Kolmannen osan kirjoitukset puolestaan käsittelevät temaat-
tisesti varsin yhtenäisesti naisten kansalaisoikeuksia ja kasva-
tusta ja opiskelua kansalaisuuden edellytyksenä. Aristotelismin,
renessanssihumanismin ja kartesiolaisuuden muodostaman
ajattelutapojen akselin ohella, ja ajallisesta näkökulmasta pa-
remminkin sen päätteeksi, laajasti hyväksytyksi kysymykseksi
asettuu naisten yhtäläinen kyky ja oikeus oppimiseen, kasva-
tukseen ja koulutukseen.

*

En käsittele käännettyjen kirjoitusten varsinaista sisältöä tätä
yleiskuvausta tarkemmin, vaan totean saman kuin Reuter joh-
dantonsa loppuksi: ”Kokoelman tarkoitus ei ole arvioida, ovatko
varhaiset feministit oikeassa vai väärässä. [Kirjan] tarkoituk-
sena on huolellisten suomennosten ja tekstien aatehistoriallis-
ten yhteyksien esittelyn avulla antaa lukijoille mahdollisimman
hyvät eväät ymmärtää teksteissä esitetyt argumentit. Näiden
argumenttien arviointi jää viime kädessä lukijalle.” (s. 18)

Sen sijaan nostan lyhyesti esiin koko kirjaa koskevasta joh-
dannosta kaksi seikkaa, jotka liittyvät juuri siihen, minkälaisia
eväitä kirjassa tarjotaan suomennettujen tekstien ja niiden sisäl-
tämien argumenttien arvioimiseksi. Kirjan alaotsikko on *Var-
haisten feministien filosofisia kirjoituksia*. Johdannon yhdeksi teh-
täväksi onkin aivan oikein asetettu arvioida, missä määrin kir-
jassa yhteen koottujen tekstien voidaan sanoa olevan *feministi-
siä* kirjoituksia. Kuten Reuter huomauttaa, feministisen ajatte-
lun historian kirjoitus riippuu olennaisesti siitä, miten femi-
nismi määritellään. Vaikuttaa mielekkäältä sisällyttää feminis-
min historiaan renessanssiaikainen keskustelu naisten mahdol-
lisesta paremmuudesta, vaikka samaan aikaan on luontevaa
ajatella, kuten kirjallisuudessa on esitetty, että vaatimus tasa-
arvosta olisi feminismin välttämätön ehto. Feministisen ajatte-
lun historian esittämistä on viimeisen vuosisadan mittaan ar-
vosteltu liian laajasta feminismin käsitteestä niin sillä perus-
teella, että sitä on anakronistisesti sovellettu aikaan ennen var-
sinaisen feministisen liikkeen syntyä, kuin myös sillä perus-

teella, että feminismin käsite on muutoin määritelty niin sallivasti, että sen on voitu väittää menettävän erottelukykynsä ja siten hyödyllisyytensä. Kirja ottaa omaksi julkilausutuksi lähökohdaksi Tjitske Akkermanin ja Siep Stuurmanin esittämät seuraavat kolme ehtoa:

- (1) "Naisvihamielisyyden ja miesten ylivallan kritiikki,
- (2) vakuuttuneisuus siitä, että naisten tilanne ei ole muuttumaton luonnollinen tosiasia vaan muutettavissa paremmaksi, ja
- (3) käsitys sukupuolitetusta ryhmäidentiteetistä, johon kuuluu tietoinen pyrkimys puhua 'naisten puolesta' tai 'puolustaa naissukupuolta' ja jonka tavoitteena on laajentaa naisten toimintamahdollisuuksia." (p. 9)

Reuter tarjoaa esimerkkinä Platonin *Menon*-dialogin, jossa naisten puolesta esitetyt argumentit perustuvat sitoutumiseen ehtoon 2, mutta jotka siitä huolimatta eivät ole feministisiä argumentteja, sillä ehdot 1 ja 3 eivät täyty. Vaikka ei ole aivan selvää, että Platonin aikalaiskontekstissa ehdon 2 täytyminen ei riittäisi täyttämään myös ehtoa 1, tämä kehikko ohjaa lukijaa pohtimaan feminismin käsitteen rajoja ja kannustaa ja auttaa arvioimaan ovatko kaikki suomennetut tekstit lopulta feministisiä. On ilmeistä, että on paljon sellaisia feministisiltä vaikuttavia kirjoituksia, joista ei ole ollenkaan ongelmattomia tulkit läsnä-tai poissaolevaksi "käsitystä sukupuolitetusta ryhmäidentiteetistä yhdistettynä tietoiseen pyrkimykseen puolustaa naisia heidän toimintamahdollisuuksensa laajentamiseen pyrkien". Pitämällä tämä kysymys mielessä kirjoituksia on entistä kiinnostavampaa lukea.

Yllättävästi Reuter ei johdannossa käsittele alaotsikon toista määrettä, jonka mukaan kokoelman kirjoitukset ovat *filosofisia*. Tätä seikkaa on nimittäin jonkin verran käsitelty kansainvälisessä keskustelussa historiallisten naisajattelijoiden kirjoitusten kohdalla, ja liittyen nimenomaan kirjan teemoihin, kuten oppimiseen ja koulutukseen sekä kaikkiaan persoonuuden, omakuvan ja itseymmärryksen rakentumiseen.

Syitä naisajattelijoiden kirjoitusten huomiotta jättämiselle filosofian historian kirjoituksessa on useita. Muutama niistä on mainitsemisen arvoinen tässä yhteydessä.

Yksi tekijä on ollut oletus, jonka mukaan naisfilosofien kirjoitukset usein vain toistavat aikaisempien ajattelijoiden argumentteja siitä varsin suoraviivaisesta syystä, että heillä ei ollut samanlaisia mahdollisuuksia opiskeluun ja koulutukseen kuin miehillä. Tämän vuosituhannen puolella naisfilosofien asema on jo muuttunut filosofian historiografiassa huomattavasti aikaisempaa näkyvämmäksi: eritoten varhaismodernin ajan naisfilosofia on otettu tutkimuksen kohteeksi ja sisällytetty yliopistojen filosofian opetusohjelmiin. Tätä muutosta on edesauttanut se, että nykyään filosofian historian tutkimuksessa yleisesti hyväksytty kontekstualismi laajenee melko luontevasti poliittisten ja sosiaalisten olosuhteiden ja luonnonfilosofian vaikutuksen huomioimisesta myös muiden kuin perinteisesti merkittävänä pidettyjen filosofien kirjoitusten huomioimiseen ja sisällyttämiseen osaksi filosofisen ajattelun historiankirjoitusta.

Tästä kehityskulusta huolimatta, tai jopa sen aikomattomana seurauksena, filosofian historian kirjoituksen katveeseen uhkaa jäädä ajattelua, joka liittyy läheisesti juuri feministisiin filosofisiin kirjoituksiin. Kontekstualismi näet ottaa kantaa vain siihen, mitä meidän tulee huomioida tulkitessamme historiallisia filosofisia tekstejä, mutta on neutraali sen suhteen, mikä on omaksumamme käsitys *filosofisten* kysymysten luonteesta. Filosofian historian harjoittamisessa epäilemättä suurelta osin ääneen lausumattoman periaatteen mukaan ollakseen filosofinen kirjoituksen tulee käsitellä tarkastelun kohteena olevan ilmiön metafysiikkaa ja epistemologiaa (sen oletuksen nojalla, että metafysiset ja epistemologiset kysymykset kaikkein voimakkaimmin konstituovat filosofiaa kaiken kaikkiaan), kuten Lisa Shapiro on esittänyt. Tämän havainnon avulla voimme huomata, että tähän kirjaan kootut kirjoitukset haastavat ja tarjoavat mahdollisuuksia laajentaa ja tarkentaa käsitystämme filosofisen tekstin luonteesta. Vaikka näiden kirjoitusten aiheet, kuten autonomia ja itsetietoisuus tai oppiminen ja koulutus, ovat vallan luontevia ilmiöitä filosofiselle tarkastelulle, käsitellään niitä näissä

kirjoituksissa myös tavoilla ja näkökulmista, joita ei perinteisesti ole filosofian historiografiassa pidetty filosofian ydinluonteeseen kuuluvina.

Riippumatta siitä, tavoittaako yllä sanottu kirjan toimittajien ja tekstien suomentajien käsityksen siitä, mitä ovat *filosofiset* kirjoitukset, teoksen johdanto olisi kipeästi kaivannut aiheen käsittelyä vähintään siitä syystä, että yhdessä feminismin käsitteen tarkastelun kanssa lukijalle olisi tarjottu yhä paremmat eväät käsitellä suomennettuja kirjoituksia.

*

Koska en tunne alun perin ranskaksi, latinaksi, italiaksi ja englanniksi kirjoitettuja alkutekstejä tarpeeksi hyvin, en uskalla todeta käännösten täsmällisyydestä ja uskollisuudesta muuta kuin sen, että suomennoksien perusteella on kaikki syy olettaa käännösten olevan myös näissä suhteissa onnistuneita. Kääntäjät Laura Lahdensuu, Tuomas Parsio ja Erika Ruonakoski tuovat kirjoitukset saatavillemme erinomaisen sujuvalla ja huolellisella suomella. Pienessä kieliyhteisössä tätä seikkaa ei tule aliarvioida, sillä ajallisesti kaukaisten ja luonteeltaan argumentatiivisten tekstien kielellinen lähestyttävyyys on ratkaisevaa, jotta ne voivat saavuttaa lukijoita myös muista kuin aiheeseen jo vihiytyneiden tutkijoiden joukoista. Kynnystä laskee myös jokaista käännöstekstiä edeltävä pääosin henkilö- ja aatehistoriallista taustaa selittävä erillinen johdanto, joka kuten jo edellä todettua avuliaalla tavalla valmistaa lukijaa teksteihin. Toivoa sopiikin, että moni kirjaan tarttuva jaksaa sen myös lukea!

Kirjallisuus

- Akkerman, Tjitske ja Stuurman, Siep (1998). "Introduction: Feminism in European History". Teoksessa T. Akkerman ja S. Stuurman (toim.), *Perspectives of Feminist Political Thought in European History: From the Middle Ages to the Present*. Lontoo: Routledge, 1–33.
- Shapiro, Lisa (2016). "Revisiting the Early Modern Philosophical Canon", *Journal of the American Philosophical Association* (2), 365–383.